

ИНТЕГРИРАНОСТ НА ДИАЛОГИЧНИЯ ДИСКУРС¹

В настоящия реферат се доразвива тезата, според която диалогичният дискурс (независимо от външната си разчлененост в резултат от редуването на стимулите и реакциите в процеса на общуването) не е конструкция от механично скрепени части с привнесени признаци, а извънредно сложна динамична система, чиито формални и съдържателни равнища се намират в едновременно взаимодействие. Неговото продуциране е резултат не толкова от индивидуалните комуникативни цели на говорещия, от индивидуалните предпочитания при подбора на изразните средства (в най-общ смисъл), а от сложното взаимодействие между участниците в тясна зависимост от конкретната ситуация. При това е очевидно, че анализът не би могъл да се ограничи в рамките на изречението, защото отвъд тези рамки съществуват редица релации, които представляват принципи за организация на дискурса и имат отношение както към проблемите на разбирането, така и на граматичността.

За изясняването на интеграционните² процеси в диалогичните дискурси са от съществено значение всички ситуативни фактори [вж. Корженски, Хофманова, Яклова, Мюлерова 1987]. При участие на повече партньори в разговора може да се наблюдава преплитане на езиковите контексти на отделните реплики. В подобни случаи структурата на разговора напомня *полифония* [Йотов 1994]: често пъти произнасяните от различните участници реплики протичат паралелно във времето, налице са взаимни прекъсвания или дори игнориране на изказванията; общият разговор може да се разпада на няколко паралелно протичащи разговора, които отново да се сливат в едно диалогично цяло; един или двама от събеседниците могат да поемат речевата инициатива и по този начин да изключат останалите като активни участници в разговора. От особено значение са също индивидуалният темперамент и съобразяването със социалния императив [Виденев 1998], т. е. правилата за общуване с оглед на речевия етикет. Не са по-маловажни и останалите ситуативни фактори: дали разговорът се съпровожда от друга, неречева дейност (напр. на работното място), или е

¹ Текстът е публикуван в сб. "Narodowy i ponadnarodowy model kulturz a idea Europy Środkowej". Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 2001, с. 279-292.

² Необходимо е да направим уточнението, че означението *интегрираност* се използва условно ? оглед на изясняването на есековите явления, които се наблюдават при преноса на информацията от една реплика в друга. Под интегрираност се разбира не само вътрешноконтекстуалната споеност на формацията се комуникат, но и обвързването на репликите с конкретните условия на комуникацията. Очевидно е, че този кръг от въпроси се вписва в обширната проблематика, изясняваща кохерентността като качество на текста [вж. напр. Аспекти 1983, Танен 1984, Халидей, Хасан 1973, Хофманова 1983, 1993, Добрева,

своеобразен коментар на наблюдаваната действителност (напр. пред телевизора). В качеството на диалогични стимули могат да се изявяват и предмети, факти или събития от променящата се комуникативна ситуация, които да модифицират смисловите връзки във формиращия се комуникативен контекст. Наред със споменатите екстралингвистични фактори съществена роля при протичането на комуникативния процес имат намеренията на участниците: доколко те самите (или принудени от обстоятелствата) проявяват склонност към положителен изход от разговора – отстъпленията и размиването на съдържанието в подобни случаи са нежелателни, поради което и смисловата взаимовръзка между отделните реплики е много по-силна в сравнение с разговорите без ясна комуникативна перспектива.

Нека разгледаме от тази гледна точка откъс от диалог, образуващ сравнително затворен контекст:

1. Д: Е тоя филм не можах да го разбера | и не можах ||
2. А: Кой е тоя филм ||
3. Д: Тъп ли съм|| Леонардо ди Каприо моля ти са||
4. А: А-а-а || Ромео и Жулиета||
5. Д: Ромео | и Жулиета||
6. А: Много хубав филм||
7. В: Много хубав ||
8. С: Мен ми хареса че е по оригиналните диалози| тва ми хареса||
9. Б: Да| да|| не| филма е много хубав| наистина||
10. В: Тва и на двете места го имаше||
11. А: Брейнсторм||
12. С: Не беше лошо както са замислили постановката| малко американски стил||
13. А: Бе малко тъпо беше с тия| тая шпага деветмилиметрова де|
14. С: Да| да||
15. А: Но както и да е||

[Записала Светла Атанасова;
Участниците са студенти, на гости у свой колега]

Началото на първата реплика : *е тоя ...* сигнализира, че говорещият е наясно какво смята да съобщи чрез репликата си, то има функцията на експозиция, насочваща вниманието на адресата към последвалото съобщение, а за говорещия има функцията на преаратив, позволяващ да се подготви продължението на изказването. Подобни експозиции са характерни за инициалните части на репликите, носещи нова информация спрямо предходното съдържание или нова насока на мисълта. В следствие на симултанно протичащите процеси – възприемане на отправеното съобщение и

формулиране на собственото изказване (при непрекъснато отчитане на променящите се ситуативни параметри) – лаконичността и прецизността на изказването се редуват със словно излишество, поправки (13), анаколути (3) и повторения (8) [вж. напр. Шведова 1956, Хлупачова 1967: 123-128, Кожевникова 1970: 19, Мюлерова, Хофманова 1994: 75]. Всяка нова намеса на събеседниците в разговора довежда до ново „раздробяване” в плана на изразяване, но едновременно с това допълва, модифицира предходната фраза и препраща към следващите елементи на съдържанието.

Най-общо погледното, формирането на диалогичния дискурс се осъществява посредством *адитивния принцип* – репликите имат ролята на своеобразно допълнение, присъединяване, разширение, повтаряне на синтактичните схеми (вж. приведения пример). Синтактичната зависимост³ на репликите реакции е една от безспорните особености на диалогичната структура. Динамичната тъкан на разговора обаче трудно може да бъде поставена в рамките на формално открити схеми, тъй като те невинаги са репрезентативни относно съдържателната му страна и поради това не могат да се приемат като единствен формален признак за протичащите интегриращи процеси. Като се изключат някои кратки двуединства от типа: *А: Кой е този филм? Б: „Ромео и Жулиета”*, те невинаги обхващат цялата реплика, а само част от нея, при което синтактически зависимата част може да се окаже вътрешен или краен сегмент за репликата, срв.: *А: Кой е този филм? Б: Толкова ли съм тън? | Не мога да се сетя | „Ромео и Жулиета”*.

Аналогични са наблюденията и по отношение на лексикалното построяване. Известно е, че съотнесеността на репликите към съдържанието може да се отрази и в употребата на различни по рода си лексикални замени, особено частици и местоимения⁴, препращащи към съдържанието, изразено чрез цялата предходната реплика или отделен нейн компонент. При реализацията на някои синтактични схеми, които са обусловени от синтактичните и интонационните възможности на езика, се появява и задължителното повторение на определени лексикални единици от предходната реплика (напр.: *А: Той беше ли на кино? Б: Беше; А: Той на кино ли беше? Б: На кино.*). Подобна възможност е предпоставена и от психологическата нагласа на комуникантите в условията на неофициалното, спонтанно общуване: лаконичният изказ е удобен и предпочитан в посочените случаи, тъй като за събеседника отпада

³ Вж. изследванията на Т. Г. Винокур [1955; 1965], Н. Ю. Шведова [1960] и др. Разглежданите модели показват, че с помощта на лексико-синтактичните критерии, засягащи взаимосвързаността на репликите, могат да бъдат описани само някои от явленията на диалога.

⁴ Вж. напр. изследването „Местоимения и текст” на К. Илиева [1985].

необходимостта да търси нова формулировка, а комуникативният процес се опростява и ускорява⁵. Посоченият механизъм действа и при не така ясно определени по отношение на своята синтактична структура схеми. Дори и при възможността за по-различен изказ, събеседникът често се подчинява на избора на своя партньор (срв. в приведенния пример реплики 6 и 7). Наред с това обаче в общуването се проявява и точно противоположната тенденция – разграничаване от изказа на събеседника, търсенето на собствена, различна формулировка. Тя е характерна преди всичко за такива комуникативни ситуации, които предполагат обмен на мнения, на различни гледни точки, т. е. предимно в обсъждания, дискусии, спор, но не са рядкост и при обичайните коментари и оценки на определено събитие (срв. реплики 8, 12, 14).

Очевидно е, че оформянето на изказа зависи както от индивидуалните речеви навици на говорещия, от неговия идиолект, така и от конкретната ситуация. Възприетото изказване може чисто и просто да се възпроизведе, или пък да послужи като отправна точка за извършването на нов подбор. Това неминуемо довежда до вариране между двете противоположни тенденции: едната се проявява в създаването на единен контекст и унификация на езиковите средства, другата – в стремежа към индивидуализация на езиковите средства и създаването на собствен, независим контекст. С оглед на езиковата икономия този извод може да бъде преформулиран по следния начин: „На практика тези две сили – силата на унификацията и силата на диференциацията – си противодействат, урівновесяват се така, че във функционирането на езика се получава една „разумна“ (а не катастрофална) икономия” [Кръстев 1981: 15].

Непосредственият контакт принуждава говорещия непрекъснато да отчита не само онова, което събеседниците изразяват с помощта на езиковите средства, но и онова, което произтича от тяхното поведение, характер и познания. Конкретната насоченост на изказването, съобразяването с адресата и динамичното, постоянно променящо се отношение към него (съзнателно или не) неминуемо оказва влияние върху езиковата реализация. Често пъти от гледна точка на страничния наблюдател връзката между разменяните реплики може да изглежда странна и нелогична, тъй като невинаги е експлицирана в плана на изразяване. Наблюденията върху автентичните диалози потвърждават, че именно въз основа на общите познания, на общия

⁵ „Езиковата икономия винаги е свързана с определени качествени изменения. Обикновено говорим за икономия в езика там, където говорното съобщение е предадено с по-малко езикови единици (фонемни, морфемни, лексемни и др.). Само когато говорим за качествена икономия, имаме предвид не количеството

комуникативен опит би могло да се търси разминаването между онова, което присъства като езиков изказ в плана на изразяване, и онова, което фигурира като неизразено, но е напълно ясно като съдържание за преките участници в комуникацията. Тъй като експлицитността в изразяването на съдържанието е приложима винаги и до голяма степен зависи от субективния избор на говорещия, ще обърнем повече внимание на възможните проявления на имплицитността⁶.

1. Б: Сега| теа работи мисла да ги спра||
2. А: Спирай ги||
3. Б: Защото...
4. А: Ама нека седът вътре||
5. Б: Да-да| шъ ги остава вътре|| ама шъ ги изгаса||
6. В: Дай един парцал||
7. А: Пак ли бе||
8. Г: Тука е малко мокро||

[Записал Тома Шопов;
А. е майка (агроном по професия) на Б. (студентка по медицина)
и В. (студент по архитектура), Г. е гост (студент бълг. филология)]

Идентифицирацията въпрос *Пак ли бе?* (7) в случая има точно определено значение за участниците, което за страничния наблюдател е само предполагаемо – това може да означава, че кранът е протекъл, че някой е влязъл в стаята с мокри обувки или е разлял вода. Не са рядкост и случаите, при които съобщението не съдържа почти никаква информация, която да подсказва за официално раздвижване на рамките в значението на употребените лексикални средства. Напр. репликата: *Сега тия работи мисля да ги спра (1)* – произнесена дори и с равна интонация – може да изразява освен определено намерение относно извършването на конкретна дейност, но и известна неприязън, задоволство и т. н.

На практика се оказва, че комуникатът се отличава с пълнота както в плана на съдържание, така и в плана на изразяване. В редица случаи обаче имплицитното съдържание не може да се идентифицира и да се интерпретира еднозначно от страничния наблюдател. При това то може да придобие характер на подтекст

на езиковите единици в говорното съобщение, а количеството на изразходваната психо-физическа енергия на човека” [Кръстев 1981: 16].

⁶ Под имплицитност в случая разбираме онова, което в рамките на предаването съдържание има свой пълен и ясен езиков еквивалент, но поради една или друга причина той не е бил предпочетен и изразен. Според нас в подобни случаи не бива да се говори за непълнота на съдържанието. За говорещия и за адресата съдържанието само по себе си не е дефектно, непълнотата е налице само в плана на изразяването. За изясняването на тези въпроси изключително приноси са изследванията за пресупозициите [вж. напр. Димитрова 1984; 1985] и импликациите [Грайс 1985].

[Димитрова 1984]⁷, на трудно уловимо субзначение [Хаузенблас 1966]⁸. Неопределеността, непълнотата може да получи комуникативна значимост и следователно да бъде съзнателно търсено средство за въздействие върху адресата.

Обемът на имплицитното съдържание (и свързаните с него характеристики определеност и пълнота, икономия и редундантност) може да има различен обхват и разнообразни проявления⁹.

1 С оглед на участниците в комуникацията имплицитността се основава върху:

1.1 Общите познания за актуалната комуникативна ситуация.

Запознатостта с обстановката, поведението и маниерите на комуникантите, създава възможност онова, което е вече известно на участниците, да не бъде експлицирано пряко, а чрез паралингвистични средства и различни дейксиси¹⁰.

А: Имахме концерт **оня** ден|| (за участниците е ясно кога точно)

Б: Да бе Дидо| кво стана?

А: Кво|| излизаме ния| с едни дълги рокли || дадоха ми една пола|| и аз почвам да я връзвам| с едно| с колана на пенюара|| вързах полата|| обаче съм я дигнала **дотука** (уточняване с жест)| за да мога да я вържа| намотах я| отгоре| горнището ми| **дотука** (уточняване с жест) дълго| намотах го и него|| на кръста сичко ми стана| като че **ей такова** (уточняване с жест) дебело|| и излизаме на сцената| наблъскахме съ на три партикабли|| един във друг| един във друг| кат сърми бяхме наредени| **ей така** (уточняване с жест)| гъчканица|| отгоре| басите| сложили папка на главата| и си подпряли папките на мойта глава| и чак ми викат| не мърдай||

Б: И ти трябва да пееш!

А: Да бе| пародия!

[Записала Катерина Георгиева;

Участниците в разговора са студентки в Музикалната академия, разговарят
в парка]

⁷ Срв.: „Когато смисълът на изречението или на друга някоя езикова формация се разслоява, се получават две части – смисълът на текста, на вербално изразения компонент, и смисъл на подтекста, на вербално неизразения компонент” [Димитрова 1984: 6].

⁸ К. Хаузенблас говори за т.нар. „субзначения”, характерни както за автентичния, така и за художествения диалог: „тук често възниква противоречие между значението, възможно въз основа на контекста и ситуацията, и отделно взетото, единичното значение на изказването” [Хаузенблас 1966: 63-64].

⁹ В рамките на настоящото изследване ?ие не се наемаме да предложим пълно описание на всички възможни проявления на имплицитността – подобен въпрос се нуждае от специално проучване. Тук се ограничаваме само с онези случаи, въз основа на които най-общо се систематизират доказателствата относно една от особеностите на диалогичния дискурс – интегрираност при очевидна диспропорция между съдържателните и повърхнинните равнища.

¹⁰ „Конституиращ признак на дейксиса, отличаващ го от другите елементи с прагматично значение, е това, че при дейктичните средства насочването към контекста на речевия акт работи за нуждите на идентификацията” [Прагматика 1985: 17].

Като по-особен случай може да се разгледа използването на лексикални средства, чиято специфика се проявява в широта на семантичския обхват и в способността то да бъде запълвано в зависимост от контекста и ситуацията. Такива са напр. лексемите *правя, работа, нещо* и т.н. (вж. в предходния пример репликата: *Сега тия работи мисля да ги спра*). Размиването на ясното, диференцираното значение на думите и на цели смислови комплекси с помощта на тези специални лексикални сигнали, преди всичко показателни местоимения и наречия, внушават на адресата представата за приблизителност, неточност или непълнота на изказа от страна на говорещия. Напр. наречието *така* може да придобие значение „показвам ти как, защото не мога съвсем точно да го опиша, не предавам точно това, което имам предвид“:

- А: Как съ играе полка||
 Б: Ей **така**| тръгваш от единия край| бягаш до другия||
 А: И аз знам че е **така**|| дето **така**| с единия крак||
 Б: Да| и после обратно| и...
 А: Так| так| так||

[Записала Катерина Георгиева;

А – студентка по българска филология, Б – студентка в Музикалната академия]

По аналогичен начин не е задължително говорещите да назовават лица, събития, признаци, факти от действителността, фигуриращи в плана на съдържанието, ако се предполага, че те са вече известни на събеседника. Подобна възможност може да бъде използвана умишлено, ако разговарящите не желаят останалите присъстващи да разберат за какво точно става дума (срв. напр.: *разговор между възрастни в присъствието на деца*), или ако с помощта на недоизказаността се цели привличането на вниманието на събеседника върху определен факт. В подобни случаи интонацията, жестът, мимиката имат особено важна роля.

1.2. Общи познания за логическите връзки между фактите и явленията от действителността.

Подобни „пропуски“ обикновено са характерни при описанието на определена верига от последователни действия, които логически се съдържат в изразеното смислово цяло.:

- А: Идвам си тука| и са виждаме със старата тайфа||
 Б: Класика в жанра|| (*адресатът потвърждава, че е запознат с навичките на адресанта*)
 А: На спирката| народ| по обяд| чака рейсове| и на работа| прибира съ| минава няква млада майка с количка| той| извинете| тва дете ваше ли е|| тя| да| мое е||

мноу хубуу дете| м-м-м|| тя| м-м-м| вика| да|| ама тряа да направите и на мен едно| и майката туш| количката кат „Ферари” | не мой да я видиш||
В: Ай| стига бе||

[Записала Светла Атанасова;
участниците в разговора са студенти, на гости у свой колега]

Познавайки фактите от действителността, връзките между сегментите: *на спирката| народ|* могат да бъдат експлицирани посредством глаголните форми: *събрал се е (народ), гъмжи от (народ), фраишкано (от народ)*. По аналогичен начин могат да бъдат запълнени пропуските между: *чака рейсове| и на работа – (отива, заминава)* или *и майката туш | количката кат „Ферари” – (изхвърча, поема, излита)*. (Последният пример е показателен и за често наблюдаваната, специфична за диалогичния дискурс, употреба на междуметия в ролята на предикат – *и майката туш*). Непълнотата обаче вероятно не се осъзнава нито от страна на говорещия, нито от адресата, ако, разбира се, не е прекомерно необичайна и не пречи на разбирането, както става при хаотичния, развълнуван разказ. Подобно „скокообразно” описание може да се прави повече или по-малко съзнателно, като се избягват незначителните подробности, за да се предаде динамиката на описваната действителност или на преживяванията. И тук, както в горния случай, никакви конкретни правила не могат да бъдат посочени: степента на имплицитност зависи от темперамента на говорещия, от неговата гледна точка и преценка кое е важно и кое може да бъде изпуснато.

1.3. Общозвестни устойчиви съчетания, афоризми, пословици и пр.

При възпроизвеждането (изцяло или частично) тези изрази се реконтекстуализират и в зависимост от обстоятелствата им се привнася определено имплицитно съдържание. Напр.:

1. Б: Е кога| съвсем скоро| ъ-ъ-ъ| тоя нашия асистент по хирургия ни разправяше за един| който| въпреки че доста сериозно нараняване| и имал нали няколко счупени ребра| които като се счупели | се забили| и в белия дроб| и надолу| в черния дроб| и в диафрагмата| нали| сичко||
2. В: Ммм| тоя за кво да го мъчат|| (констатира се тежкото състояние на пациента)
3. Б: Е-е-е...
4. В: Направо да го бръснат и мандалото хлопна|| (В. смята, че пациентът не може да бъде спасен)
5. Б: Ммм| глупости| опрайха го човека| и си го изпратиха||
6. В: Е как му опрайха черния дроб||
7. Б: Ммм| зашиха го| зашиха го| той са шие||

[Записал Тома Шопов;
разговор между брат и сестра: Б – студентка по медицина,
В – студент по архитектура]

Подобни шеговити или иронични намеци обикновено се наблюдават в речта на хора, които се стремят да избегнат тривиалния израз. Прекомерното им повторение обаче ги банализира и дори дразни, така че вместо да се постигне търсеният ефект за оригиналност, се оценяват като маниерни.

2. *С оглед на формиращото се съдържание на комуниката имплицитността се основава върху:*

2.1. *Създаваните логически връзки между репликите-стимули и репликите-реакции.*

В своите реплики реакции говорещият понякога не изразява директно модалното си отношение към стимула (напр. отрицание, потвърждение, незнаене), тъй като то произтича от съдържанието на формиращия се комуникат и логически е обусловено от него (вж. 5, 6, 7, 8, 9, 10):

1. Б: Лещата| много хубава е станала||
2. А: М-м? ||
3. Б: Ъ-хъ||
4. А: Тя и много бързо увря маме| обаче беше много мръсна| обаче| аз я курдихах на Гинчето| да я чисти||
5. Б: Хубаво|| някой друг готов за ядене||
6. А: Имам още малко ракия|| а-а-а| да | на Томо|| [*А. всъщност отговаря отрицателно на запитването*]
7. Б: Ти готов ли си|| [*обръща се към В.*]
8. В: Аз картофи искам|| [*В. всъщност отговаря утвърдително, но с имплицитното уточнение, че не желае да яде леща*]
9. Б: Да де| разбрах||
10. А: Леща не искаш| що ма мамо|| [*със съжаление*]
11. Б: А-а-а... | дробчета не искаш ли [*обръща се към В.*]
12. В: Не| картофи|| аз неска ядах дроба||
13. А: Няма нищо де||
14. Б: Тц-тц-тц| тва в Германия да си го зачевала с теа картофи|| [*обръща се към А.*]
15. А: Да| направо||

[Записал Тома Шопов;
А. е майка (агроном по професия) на Б. (студентка по медицина) и
В. (студент по архитектура), Г. е на гости (студент бълг. филология);
семейството вечеря]

Имплицитността в случая не бива да се приема за норма, тъй като автентичната реч е наситена с експлицитно изразени модални отношения на говорещия към изказването (да, не, не знам и т.н.), които имат характер на необлигаторни автоматизми.

1.2. Вътрешноконтекстуалните връзки.

В репликите реакции често се включва част от съдържанието или се преповтаря цялото съдържание от предходната реплика, като препратка към нея, тъй като партньорите за известно време го съхраняват в паметта си. Постоянното включване на току-що произнесеното съобщение е една от най-честите причини за имплицитност:

1. Б: Кажя ся на кака ти| тва бе| за тиа| дето ги е **намерил| медичките**||
2. В: Кой какво **намерил?**
3. А: А-а| **медички** значи!
4. В: Какво| какво?
5. Б: Атанас **намерил медички**||
6. А: Че откъде?
7. Б: Някви клиентки имал| постоянни| две **медички**| мъ кой курс каза| четвърти ли| четвърти курс|| и вика| Томо| ти не мойш да си престаиш на колко работи ме научиха||

[Записал Тома Шопов;

А. е майка (агроном по професия) на Б. (студентка по медицина) и

В. (студент по архитектура)]

Като следствие от подобни имплицитни преноси на съдържанието от една реплика в друга се появяват непълните синтактични схеми, които невинаги могат да бъдат запълнени еднозначно със словесен материал от предходната реплика, тъй като съдържанието или е оформено по друг начин от говорещия, или дори не е напълно оформено. В подобни случаи се говори за неизразен, нулев сигнал, съответстващ на определен елемент от съдържанието (вж. реплика 6)¹¹. Този елемент е семантично и граматично лимитиран от непосредствения контекст, така че нито адресатът, нито говорещият имат необходимостта от неговата точна идентификация и оперират с едно несъвсем диференцирано смислово цяло. Към подобна имплицитност се прибъгва поради различни причини. Понякога тя е резултат от напрежението, възникващо от необходимостта да се синхронизира мисълта с вербализацията (1), друг път е особен начин за въздействие върху адресата (3), в трети случай е резултат от необходимостта

¹¹ Това са случаите, които обикновено са означавани като *елипса* [Земская 1973, Винокур 1965] или *елиминация* [Хлупачова 1967]. Някои изследователи се разграничават от тях с аргумента, че те се основават ?инствено върху съпоставката пълна - непълна конструкция и създават представата за обикновено съкращаване, което се извършва съзнателно на фона на определена пълна конструкция [Срв. напр.: Шведова 1966: 74]. Без да навлизаме подробно в теоретичните спорове, приемаме, че елипсата може да бъде разглеждана не само като проявление на речевата икономия, но и като един от частните случаи на имплицитността. Основания за това откриваме в постулатите на Г. П. Грайс, формулирани с оглед на максимално ефективното предаване на информацията. Срв. напр.: „Твоето изказване не трябва да съдържа по-малко информация, отколкото е необходимо” или „Бъди кратък (избягвай ненужното многословие)” [Грайс 1985: 222-223].

да се изясни съобщението (4). Това е следствие и от честата лексикална замяна с местоимения от типа *тва, тия* (1) или обобщаващи изрази *значи* (3) и др. под., за които вече стана дума (вж. 1.1.). Конструкциите с частично нереализирани членове може да се появят и в резултат от объркване, прекъсване, предизвикано от рязко изменение на подхода в съобщението (вж. 7.: *Някви клиентки имал| постоянни| две медички| мъ кой курс каза| четвърти ли| четвърти курс|| и вика| Томо| ти не мойш да си престаши на колко работи ме научиха*).

Въз основа на разгледаните случаи е необходимо да се отбележи, че към имплицитните връзки в диалогичния дискурс препращат определени езикови „сигнали” – както специализирани лексикални средства, така и нереализирани синтактични компоненти (отделно стои въпросът до каква степен те са автоматизирани и осъзнавани от участниците в комуникацията). Наблюденията върху автентичните диалози показват, че стройната организираност и пълното изразяване на всички смислови звена при формирането на съдържанието не са непременно задължителни, тъй като разбирането се облекчава от вътрешноконтекстуалните и ситуативните връзки, от общите познания и комуникативния опит на участниците в комуникацията. Оттук произтича и една от особеностите на диалогичния дискурс - възможността партньорите в комуникацията да оперират както с конкретните вербални единици, така и с техни корелати, за чийто характер страничният наблюдател невинаги е напълно наясно.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Åñïãèðè 1985:** Aspects of Text Organization. Linguistica XI. Praha 1985.
- Виденов 1998:** Виденов, М. Социолингвистическият маркер. София 1998.
- Винокур 1955:** Винокур, Т. Г. О некоторых синтаксических особенностях диалогической речи. В: Исследования по грамматике русского литературного языка. Москва 1955, с. 342-355.
- Винокур 1965:** Винокур Т. Г. Об эллиптическом словоупотреблении в современной разговорной речи. В: Развитие лексики современного русского языка. Москва 1965, с. 29-38.
- Грайс 1985:** Грайс, Х. П. Логика и речевое общение. *Новое в зарубежной лингвистике*. Вып. 16. Москва 1985, с. 217-238.
- Димитрова 1984:** Димитрова, Ст. Текст и подтекст. Наблюдения над пресупозициите в руския дискурс. София 1984.
- Добрева, Савова 1990:** Добрева, Е.; Савова, И. Проблеми на изграждането на текста. София 1990.
- Земская 1973:** Земская, Е. А. Русская разговорная речь. Москва 1973.
- Илиева 1985:** Илиева, К. Местоимения и текст. София 1985.
- Йотов 1994:** Йотов, Цв. Разговорът и неговият глобален лингвистичен модел. Автореферат на дисертация за присъждане на научната степен доктор на филологическите науки. София 1994.

- Кожевникова 1970:** Кожевникава, К. Спонтанная устная речь в эпической прозе. Acta Universitatis Carolinae. XXXII. Praha 1970.
- Корженски, Хофманова, Яклова, Мюлерова 1987:** Košenšká, J.- Hoffmannová, J. - Jaklová, A. - Müllerová, O. Komplexní analýza komunikačního procesu a textu. Ieský Vydavatelství 1987.
- Кръстев 1981:** Кръстев, Б. Икономията в българския език. София 1981.
- Мюлерова, Хофманова 1994:** Müllerová, O.; Hoffmannová, J. Kapitoly o dialogu. Praha 1994.
- Прагматика 1985:** Арутюнова, Н. Д., Падучева, Е. В. Истоки, проблемы и категории прагматики. Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 16. Москва 1985, с. 3-42.
- Халидей, Хасан 1976:** Halliday, M. A. K. - Hasan, R. Cohesion in English. London, Longman 1976.
- Хаузенблас 1966:** Hausenblas, K. Über die Bedeutung sprachlicher Einheiten und Texte. *Travaux linguistiques de Prague*, 2, 1966, 63-64.
- Хлупачова 1967:** Chlupáčová, K. K lexikálnímu sémantickému vztavbu mluvených projevů v kultuře. *Bulletin Ústavu ruského jazyka a literatury* XI. Praha 1967, 121-133
- Хофманова 1983:** Hoffmannová, J. Sémantický a pragmatický aspekty koherence textu. Praha 1983.
- Хофманова 1993:** Hoffmannová, J. Koherence, koheze, konexe ... *Slovo a slovesnost*, 54, 1993, s. 58-64.
- Шведова 1956:** Шведова, Н. Ю. К изучению русской диалогической речи. Реплики-повторы. *Вопросы языкознания*, 2, 1956.
- Шведова 1960:** Шведова, Н. Ю. Очерки по синтаксису русской разговорной речи. Москва 1960.
- Шведова 1966:** Шведова, Н. Ю. Активные процессы в современном русском синтаксисе. Москва 1966, 74.

В изследването са използвани магнетофонни записи, направени от студенти през последните пет години и съхранявани във фонотеката към катедра “Български език” при Пловдивския университет. Тъй като целите на работата не изискват снемането на записите да бъде осъществено по правилата на прецизната фонетична транскрипция, в ексцерпирания материал са отразени само най-характерните особености в изговора (предимно редукция на а>ъ, о>у, е>и; контрахирани форми от типа: какво>кво, това>тва). При сегментацията на изказването кратката пауза се означава с една отвесна черта |, а по-дългата – с две ||. По традиционния начин се използват въпросителният и възклицателният знак, с многоточието се означава недоизказаност. Имената на участниците са заменени с фиктивни означения и се привеждат кратки бележки, насочващи към взаимоотношенията между тях, социално-психологическите характеристики и обстановката, в която протича комуникацията.